

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИБОРУ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ
У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХMODERN APPROACHES TO SELECTING TEACHING METHODS
IN HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

У статті досліджено використання сучасних методологічних підходів до викладання у вищих військових навчальних закладах. Охарактеризовано наукові підходи як теоретично обґрунтовану стратегію, яка визначає всі компоненти навчального процесу: його цілі, завдання, зміст, шляхи й способи їх досягнення, діяльність педагога і курсанта. Обґрунтовано використання системного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного та інтегративного підходів. Системний підхід забезпечує принцип системності у формуванні знань досліджуваних явищ, об'єктів тощо. Особистісно орієнтований підхід створює умови для комплексного впливу на курсанта, рівня сформованості якостей характеру, розвитку індивідуальних задатків, нахилів, здібностей. Діяльнісний підхід забезпечує визначення кожним курсантом власного стилю навчання, презентації досягнутих результатів, оцінювання та самооцінювання власного потенціалу. Компетентнісний підхід забезпечує результат навчання, оскільки він є наслідком саморозвитку курсанта, узагальнення його особистісного досвіду. Інтегрований підхід не просто забезпечує системні знання, а досліджує їх з позиції взаємодії й найоптимальнішого їх застосування при підготовці майбутніх офіцерів. Поєднання системного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного, інтегративного підходів під час вивчення практичного курсу водіння бойових машин у вищих військових навчальних закладах зумовлює позитивний результат: зростання ефективності навчального процесу та підвищення якості підготовки майбутніх офіцерів. Вибір методів навчання у процесі підготовки майбутніх офіцерів залежить від мети та змісту навчання, узгоджується з обраним підходом та принципами навчання (систематичності, послідовності, індивідуалізації, варіативності, наступності).

Ключові слова: системний підхід, особистісно орієнтований підхід, діяльнісний підхід, компетентнісний підхід, інтегративний

підхід, вищі військові навчальні заклади, курс водіння бойових машин, майбутні офіцери.

The article examines the use of modern methodological approaches to teaching in higher military educational institutions. Scientific approaches are characterized as a theoretically grounded strategy that determines all components of the educational process: its goals, tasks, content, ways and means of achieving them, activities of the teacher and the cadet. The use of systemic, personally oriented, activity, competence and integrative approaches is substantiated. The systematic approach provides the principle of systematicity in the formation of knowledge of researched phenomena, objects, etc. A personally oriented approach creates conditions for a comprehensive impact on the cadet, the level of formation of character qualities, the development of individual aptitudes, inclinations, and abilities. The active approach ensures that each cadet determines his own learning style, presents the results achieved, evaluates and self-assesses his own potential. Competence-based approach ensures the learning result, as it is a consequence of the cadet's self-development, generalization of his personal experience. The integrated approach does not simply provide system knowledge, but explores it from the standpoint of interaction and its most optimal application in the training of future officers. The combination of systematic, personally oriented, activity-based, competence-based, integrative approaches during the study of the practical course of driving combat vehicles in higher military educational institutions leads to a positive result: an increase in the effectiveness of the educational process and an increase in the quality of training of future officers. The choice of training methods in the process of training future officers depends on the purpose and content of training, and is consistent with the chosen approach and principles of training (systematicity, consistency, individualization, variability, continuity).

Key words: system approach, person-oriented approach, activity approach, competence approach, integrative approach, higher military educational institutions, combat vehicle driving course, future officers.

УДК 37.03:811:355.23

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/67.2.25>

Ніколасв А.Т.,

викладач кафедри управління повсякденною діяльністю військ та тилового забезпечення Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Постановка проблеми. Головною метою сучасної вищої військової освіти є створення умов для розвитку, саморозвитку й самореалізації кожного курсанта як майбутнього офіцера, професіонала, командира. Одним із перспективних шляхів вирішення цієї проблеми є організація навчання на основі сучасних наукових підходів.

Аналіз досліджень. Значна увага до проблеми використання системного підходу приділена у працях А. Зельницький [1], О. Отич [6], Ю. Приходько [8], В. Рахманов, Л. Тимчук [9] та ін. Підходи, які створили б максимальні можливості та сприятливі умови для результативної навчально-пізнавальної діяльності розглядали

І. Ковальчук [2], Ю. Красильник [3], Д. Пікус, А. Бондаренко [7], В. Свистун, В. Поливанюк [10] та ін. У цих працях розглянуто особливості використання системного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного та інтегративного підходів у вищих військових навчальних закладах. На попередньому етапі нами досліджувалася методична система практичного курсу водіння бойових машин [5]. Водночас, проблема обґрунтування сучасних підходів до вибору методів навчання під час вивчення практичного курсу водіння бойових машин у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ) залишається актуальною.

Мета статті – обґрунтування сучасних методологічних підходів до викладання у ВВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Методологічний підхід, як педагогічна категорія трактується як наукове знання про напрями, способи, методи наукового пізнання, дослідження [8]. Ми розглядаємо наукові підходи як теоретично обґрунтовану стратегію, яка визначає всі компоненти навчального процесу: його цілі, завдання, зміст, шляхи й способи їх досягнення, діяльність педагога і курсанта.

У наукових педагогічних дослідженнях розрізняють різні методологічні підходи. Поряд із традиційними методологічними підходами, які міцно утвердилися в наукових розвідках з проблем педагогіки (особистісний, індивідуальний, диференційований, діяльнісний, аксіологічний, антропологічний, екзистенційний, акмеологічний, контекстний, компетентнісний тощо) все більш вагоме місце посідають нові методологічні підходи (полісуб'єктний, креативний, медіологічний, семіотичний, герменевтичний, феноменологічний, цивілізаційний, холистичний) [6, с. 41]. Дослідниця О. Отич виділяє три рівні використання наукових підходів: методологічний (теоретичне обґрунтування навчально-виховного процесу); організаційно-педагогічний (нормативно-правові та організаційно-управлінські засади); психолого-педагогічний (готовність педагогів до здійснення відповідної діяльності) [6]. Ми розглянемо використання наукових підходів на організаційно-педагогічному рівні під час вивчення практичного курсу водіння бойових машин у ВВНЗ.

Вибір методів навчання у процесі підготовки майбутніх офіцерів залежить від мети та змісту навчання, узгоджується з обраним підходом та принципами навчання. На нашу думку, найбільш вагомими, для професійної підготовки майбутніх офіцерів є використання системного, особистісно орієнтованого, діялісного, компетентнісного та інтегративного підходів. Саме ці підходи оперують категоріями, які знаходяться в органічному поєднанні – «особистість», «діяльність», «система», «компетентність». Вони дають можливість майбутнім офіцерам усвідомити себе особистістю, допомогти виявити, розкрити свої можливості, самоствердитись і самореалізуватись у професійній діяльності.

Системний підхід вимагає формування системного бачення дійсності, коли кожний складний об'єкт розглядається як система. «Системний підхід до навчання полягає у встановленні зв'язку із основними функціональними обов'язками та завданнями посадових обов'язків особового складу структурних підрозділів ЗСУ, а за можливості із колективними задачами (задачами підрозділів) та цілями навчань. Стратегічний план навчання використовуються для попереднього оцінювання масштабу діяльності та подальшого

встановлення загальної потреби, що дає можливість визначати та опрацьовувати ефективні рішення» [9, с. 209].

З позицій системного підходу процес функціонування системи навчання полягає в цілеспрямованій зміні характеристик її входу заради одержання необхідних характеристик виходу. Цей процес здійснюється під контролем зворотного зв'язку (керування) і при наявності деяких обмежень, вихід за які неприпустимий. Критерієм ефективності системи є взятий з обліком часових і матеріальних витрат ступінь відповідності професійної підготовки водіїв у результаті навчання тому рівню, що визначений метою діяльності системи. Якщо якість підготовки якоюсь мірою не задовольняє вимогам, через зворотний зв'язок уводяться корективи в процес навчання (змінюються тематика занять, навчальний час, витрата моторесурсів, методичні прийоми). Одночасно можуть підвищуватися вимоги до початкового рівня знань і навичок тих, кого навчають, до характеристик, сприйняття інформації.

Підвищення ефективності навчання досягається дослідженнями в трьох напрямках. Завдання першого напрямку – розробка системи керування змістом навчального процесу, що забезпечує рішення оперативних тактичних поглядів на застосування бойової техніки. Завдання другого напрямку – розробка системи наукового планування навчального процесу, організації своєчасного керування ним з метою безперервного підвищення якості підготовки з водіння. Завдання третього напрямку – підвищення продуктивності навчального процесу за рахунок використання сучасних навчально-тренувальних засобів і принципів програмованого навчання.

Щодо системоутворюючих факторів то «основним з них є результат функціонування педагогічної системи, який може ототожнюватися із ціллю. Цілеспрямована діяльність передбачає досягнення певного, заздалегідь спланованого результату» [1, с. 138]. Зокрема, мета навчання водінню визначає загальний принциповий напрям підготовки: забезпечення високої мобільності військових формувань при рішенні завдань сучасного бою за рахунок максимального використання потенційних можливостей машин [4].

Особистісний підхід є однією з головних тенденцій вищої військової освіти та гуманістичний принцип, пов'язаний з ідеями поваги до особистості, співробітництва, діалогу. Особистісний підхід характеризується такими ознаками як «ефективна суб'єкт-суб'єктна взаємодія в освітній системі, дієві управлінські та психолого-педагогічні умови для самореалізації суб'єктів освітнього процесу, забезпечення стимулів та мотивів для успішної освітньої діяльності, побудова особистісно орієнтованого змісту навчання та організація

співпраці здобувачів вищої освіти щодо вирішення навчальних, навчально-методичних та навчально-наукових завдань (кейсів), забезпечення умов для оцінювання (самооцінювання) результатів освітньої діяльності, її саморегуляції та самокорекції, наділення суб'єктів освітнього процесу новітніми функціями в реалізації освітніх завдань» [3, с. 183]. Особливе значення у здійсненні особистісного підходу набуває особистісно орієнтоване навчання. Особистісно орієнтоване навчання є одним із сучасних найбільш задіяних у навчальному процесі напрямів у військовій педагогіці. Професійний розвиток невіддільний від особистісного, адже все, що входить у сферу зацікавлень та інтересів щодо професії військового, є особистісно значущим. Зміст майбутньої професії визначає відповідні вимоги до особистісних характеристик індивіда, які виявляються і розвиваються у процесі навчання у ВВНЗ. Так, особистісні якості курсанта, як майбутнього командира, проявляється вже на перших етапах навчання. Завдання закладу освіти полягає в тому, щоб розвивати лідерські якості. Методи навчання в сучасному ВВНЗ також повинні ґрунтуватись на використанні особистісно орієнтованого підходу. Процес освоєння військової спеціальності має відбуватися таким чином, щоб разом із знаннями і професійними навичками курсант розвивав у собі якості лідера.

Використання особистісно орієнтованого підходу при виборі методів навчання допомагає формувати особистість курсанта, спрямувати його інтерес у потрібному напрямі, спонукати до самореалізації. При виборі методів вивчення практичного курсу водіння бойових машин використовується принцип поєднання індивідуального та групового навчання. Окрім індивідуальних вправ, важливими є групові форми навчання. Зокрема, навчальні вправи «Водіння у складі екіпажу», «Водіння у складі взводу», «Водіння у колоні» призначені для колективної підготовки та бойового злагодження підрозділів (екіпажу, взводу, роти, батальйону). Таким чином, особистісний підхід включає особистісно орієнтоване навчання, яке традиційно визначається як навчальний процес, що проводиться на засадах всебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей особистості. Особистісно орієнтований підхід забезпечує урахування індивідуальних особливостей курсантів, індивідуальних навчальних досягнень.

У контексті формування необхідних професійних якостей майбутнього офіцера важливим є діяльнісний підхід, який спрямований на формування здібностей до активної діяльності, осмислення курсантами способів діяльності, процесів, видів робіт, службових функцій тощо. Діяльнісний підхід дозволяє успішно освоїти зміст професійної підготовки, оптимізувати способи її формування, визначити шляхи практичного вдосконалення. На

основі цього підходу забезпечується визначення кожним курсантом власного стилю навчання, презентації досягнутих результатів, оцінювання та самооцінювання власного потенціалу.

Діяльнісний підхід обґрунтовує метод варіативних вправ. Навчальні вправи «Водіння у складних умовах місцевості», «Водіння у складі екіпажу», «Водіння у складі взводу» повинні мати два варіанти маршрутів з перешкодами. На занятті підрозділ виконує вправу за одним з варіантів з таким розрахунком, щоб за період навчання ті, хто навчається, мали практику водіння машини за обома варіантами. Рівень підготовки з водіння бойових машин визначається практичними навичками особового складу в техніці й тактиці водіння при одиночному виконанні вправ і діях у складі штатних підрозділів. Основними показниками якості підготовки вважаються ступінь реалізації швидкохідних можливостей машин, виконання нормативних вимог і вміння безпомилково переборювати перешкоди в обстановці, характерної для сучасного бою.

На всіх етапах підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ використовується компетентнісний підхід. Професійна компетентність майбутнього офіцера визначається «як складне інтегративне професійно важливе утворення, що є результатом професійної підготовки у ВВНЗ і проявляється у його підготовленості, здатності та готовності успішно виконувати функціональні обов'язки у військово-професійному середовищі, що ґрунтується на його позитивному ставленні і схильності до цієї діяльності, мотивації, професійно важливих якостей, професійних знаннях, вміннях і навичках» [10, с. 260]. Однією з базових компетентностей майбутнього офіцера є «здатність швидко та обґрунтовано приймати рішення в умовах високого рівня стресу та невизначеності. Здатність військових швидко та обґрунтовано приймати рішення в умовах високого рівня стресу та невизначеності є критично важливою у військових операціях, де життя та безпека військовослужбовців можуть залежати від кожного прийнятого рішення» [7, с. 216]. Стосовно особистості майбутнього офіцера, то «компетентності відображають та розвивають особистісні риси майбутнього фахівця щодо об'єктів, які вивчаються ним; характеризують діяльнісний компонент освіти майбутнього спеціаліста, рівень його практичної підготовки; задають мінімальний досвід предметної діяльності; розвивають можливості розв'язувати у повсякденному житті реальні проблеми – від побутових до виробничих та соціальних; є багатовимірними, тобто охоплюють і розвивають усі основні групи особистісних якостей індивіда; є інтегральними характеристиками якості підготовки майбутніх спеціалістів; у сукупності визначають та відображають функціональну грамотність майбутнього фахівця» [2, с. 105].

Підготовка з водіння є складовою частиною загальної системи бойової підготовки. При її формуванні треба виходити з наступних основних принципів: по-перше, навчання водінню повинно бути повністю підпорядковане інтересам тактики; по-друге, індивідуальне навчання із самого початку повинно проводитися в інтересах забезпечення високого рівня злагодженості екіпажів, підрозділів і частин, тому що вимога високої кваліфікації ставиться не до окремих фахівців, а до військових колективів у цілому; по-третє, для досягнення високої практичної виучки необхідні систематичні багаторазові тренування у виконанні прийомів і дій, які виконуються у бойовій обстановці й забезпечують повну реалізацію бойових і технічних можливостей озброєння і техніки.

Інтегрований підхід передбачає формування інтегрованих знань та умінь курсантів. У курсанта мають бути сформовані інтегрованими знання щодо змісту Курсу водіння бойових машин; завдань навчання водінню бойових машин; форм і методів навчання водінню бойових машин; організації навчання водінню бойових машин; планування та обліку результатів водіння бойових машин; порядку підготовки занять; класифікації, загальної будови, принципів роботи, порядку та правил використання навчально-матеріальної бази і технічних засобів навчання водінню бойових машин тощо. Інтегрованими є вміння поєднання вогню і маневру відповідно до тактичної обстановки, а також підтримання і вдосконалення навичок подолання природних і штучних перешкод, водіння машин в колоні, передбойових і бойових порядках.

Таким чином, методологічні підходи у підготовці майбутніх офіцерів виконують роль загальнонаукового підґрунтя, дозволяють визначити зміст діяльності, оптимізувати способи її виконання, визначити шляхи практичного вдосконалення, розкрити структуру професійної компетентності, виявити основні чинники, що впливають на результативність процесу підготовки. Реалізація цих підходів у процесі підготовки майбутніх офіцерів під час вивчення курсу водіння бойових машин відбувається на дотриманні дидактичних принципів: систематичності, послідовності, індивідуалізації, варіативності, наступності.

Висновки. При вивченні практичного курсу водіння бойових машин у ВВНЗ обґрунтовано використання системного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного та інтегративного підходів. Системний підхід забезпечує принцип системності у формуванні знань досліджуваних явищ, об'єктів тощо. Особистісно орієнтований підхід створює умови для комплексного

впливу на курсанта, рівня сформованості якостей характеру, розвитку індивідуальних задатків, нахилів, здібностей. Діяльнісний підхід забезпечує визначення кожним курсантом власного стилю навчання, презентації досягнутих результатів, оцінювання та самооцінювання власного потенціалу. Компетентнісний підхід забезпечує результат навчання, оскільки він є наслідком саморозвитку курсанта, узагальнення його особистісного досвіду. Інтегрований підхід не просто забезпечує системні знання, а досліджує їх з позиції взаємодії й найоптимальнішого їх застосування при підготовці майбутніх офіцерів. Поєднання системного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, компетентнісного, інтегративного підходів під час вивчення практичного курсу водіння бойових машин у ВВНЗ зумовлює позитивний результат: зростання ефективності навчального процесу та підвищення якості підготовки майбутніх офіцерів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зельницький А.М. Системоутворюючі фактори педагогічної системи закладів вищої військової освіти. *Військова освіта*. № 1 (42). 2020. С. 136–146.
2. Ковальчук І.С. Необхідність формування професійної компетентності майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах. *Військова освіта*. № 2 (34). 2016. С. 103–109.
3. Красильник Ю. Концептуальні основи персонідидактики вищої школи. Збірник наукових праць "Військова освіта", К.: № 1 (41). 2020, С. 181–190.
4. Курс водіння бойових машин Збройних Сил України (КВБМ – 08). Київ: Вид. дім «СКІФ», 2023. 130 с.
5. Ніколаєв А. Моделювання методичної системи практичного курсу водіння бойових машин. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 37, том 2, 2021. С. 278–282.
6. Отич О. М. Методологічні принципи наукового дослідження. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. Чернігів, 2010. Вип. 76. С. 41–43.
7. Пікус Д., Бондаренко А. Компетентнісний підхід до підготовки інструкторів навчальних центрів ЗСУ в умовах воєнного стану. *Військова освіта*. № 2 (48). 2023. С. 212–220.
8. Приходько Ю.І. Військово-педагогічний процес як система методологічних і організаційно-методичних засад. *Військова освіта*. № 1 (42). 2017. С. 140–146.
9. Рахманов В., Тимчук Л. Основні етапи системного підходу до навчання у вищому військовому навчальному закладі. *Військова освіта*. № 1 (45) 2022 С. 207–218.
10. Свистун В., Поливанюк В. Аналіз дефініції «професійна компетентність військових фахівців». *Військова освіта*. № 2 (48). 2023. С. 212–220.